

DIE KERKORDE VAN EMDEN 1571¹⁾

PROF. DR. A. D. PONT

1. INLEIDEND:

Die Sinode wat op 5 Oktober 1571 in die stad Emden gehou is, was die eerste sinodale vergadering van die Calvinisties-hervormde Nederlandse gemeentes. Dit was die reëlregte opvolger van die Wezelse convent van 1568 wat aanvanklik ook vir Emden beplan was. Vanweë die heersende oorlogsgevaar in 1568 en die feit dat daar 'n pessiëkte in Emden uitgebreek het, is die eerste convent in Wezel gehou. Die feit dat hierdie eerste sinode van die Nederlandse gemeentes net soos die eerste samekoms buite Nederland gehou moes word, dui op die oorlogsomstandighede wat destyds geheers het. Tog het die vadere met geloof en goeie moed begin om die fundamente vir die Nederlandse hervormde kerk te lê lank voordat dit 'n uitgemaakte saak was dat die hervorming in Nederland sou seëvier.

Hierdie sinodale vergadering te Emden se kwaliteit word deur verskillende navorsers verskillend beoordeel. F. L. Rutgers²⁾ is van mening dat die Emdense vergadering nie 'n volle nasionale sinode was nie maar dat die Sinode homself slegs beskou het as 'n samekoms van twee van die drie groot provinsies waarin die Nederlandse gemeentes toe saamgevat was. Dié provinsies was dan in die eerste plek die Nederlandssprekende gemeentes in Duitsland en Oos-Friesland; ten tweede die gemeentes in Engeland waar die gemeente te Londen die belangrikste was en ten derde die Nederlandse gemeentes onder die kruis in die Nederlandse provinsies³⁾. Uit die naamlys wat gegee word deur Hooijer⁴⁾ blyk dan ook dat daar geen ampsdraers uit die Nederlandssprekende gemeentes in Engeland teenwoordig was nie maar slegs predikante uit Duitsland en Oos-Friesland en die gemeentes onder die kruis. Ook wat die ouderlinge betref is dit dieselfde geval.

Aan die ander kant is dit vir Haitjema duidelik dat nà die Convent van Wezel, die Emdense vergadering as die eerste nasionale sinode van die Nederlandse hervormde kerk beskou moet word⁵⁾. Dit nie net vanweë die samestelling van die vergadering nie maar ook vanweë die werk wat daar gedoen is. Want

1) Lesing gehou voor die Kerkhistoriese Genootskap van die Ned. Hervormde Kerk op 23 November 1971.

2) F. L. Rutgers, *Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw*, Den Haag 1889, blz. 46.

3) Vgl. Emdense kerkorde, art. 8.

4) Th. L. Haitjema, *Nederlands Hervormd Kerkrecht*, Nijkerk 1951, blz. 23.

5) C. Hooijer, *Oude Kerkordeninge der Nederlandsche Hervormde Gemeenten 1563-1638*, Zaltbommel 1865, blz. 64-65.

op die Emdense vergadering is 'n eerste kerkorde vir die Nederlandse gemeentes onder die kruis opgestel. Dit gaan dus by Emden om die vestiging van die kerkverband van die verstrooide gemeentes. Hier moet daarop gelet word dat in die suidelike Nederlandse provinsies daar reeds voor 1566 'n kerkverband was vir die gemeentes wat daar ontstaan het⁶⁾. Vanuit die suide het die hervormingsbeweging betreklik vinnig na die noordelike provinsies versprei vanaf die jaar 1566. Daardie gemeentes was egter nie in 'n kerkverband saamgevat nie en vanweë die oorlogsomstandighede, die koms van die Hertog van Alva na Nederland en die vertrek van Prins Willem, om die vnyheidsstryd van buite Nederland se grense voort te sit, het daar nog niks van gekom nie.

Hoewel die gemeentes wat in die noordelike provinsies tot stand gekom het volkome selfstandig was en desnoods selfstandig sou kon voortbestaan, is dié onafhanklikheid nie op die spits gedrywe nie. Inteendeel juis artikel 28 van die Nederlandse geloofsbelijdenis het die kerkverband vir die selfstandig-bestaande gemeentes vanselfsprekend gemaak. Daarom was daar by die gemeentes voortdurend die neiging om hulleself in 'n kerkverband saam te snoer. Na die voorlopige Convent van Wezel, vind die Sinode van Emden plaas en hoewel alle ampsdraers nie daar teenwoordig is nie, is dit duidelik dat hier 'n kerkverband gevestig word nie alleen vir die aanwesiges nie maar ook vir die ander⁷⁾. Daarby is die bestaande gemeentes hier in Klassikale vergaderings ingedeel en is dié indeling, waar dit moontlik was, nagevolg. Dit as 'n verdere bewys dat die Emdense vergadering as 'n volwaardige nasionale sinode erken is⁸⁾.

Die Emdense sinode moet noodwendigerwys beskou word as die eerste **nasionale** sinode van die Nederlandse kerk wat die grondslae lê vir die kerkregering van die Nederlandse gemeentes in kerkverband. Te Emden is nie veel meer as die grondslae gelê nie, dit wil sê: die algemene beginsels van die kerklike orde en regering is neergelê. Dit was egter nié finaal nie en daaropvolgend is daar nog 'n reeks van kerkordes opgestel en kerkordelike reëlings getref vir die goeie en doelmatige regering van die kerk in Nederland. Die Emdense kerkorde is die begin

⁶⁾ H. G. Kleyn, **Algemeene Kerk en Plaatselijke Gemeente**, Dordrecht 1888, blz. 35. Dit het dan ook geskied by die Sinode van Antwerpen in 1564.

⁷⁾ Artikel 4 van die kerkorde lui dan ook: Men sal oock de Nederlandtsche Kercken-Dienaars die in dese versamelinghe niet en zijn, vermanen, dat zij in die selve onderschrijvinghe bewillighen: T'selve salmen oock allen anderen doen, die van nu voortaan, tot den dienst des Woords beroepen sullen worden, eer sy in haren dienst treden.

⁸⁾ Vgl. in hierdie verband dan ook die argumente van Kleyn, a.w., blz. 38-43.

van 'n reeks Nederlandse kerkordes wat gehou is op die Calvinistiese kerkordelike beginsels. So word 'n presbiteriaal-sinodale sisteem uitgewerk wat uiteindelik in die kerkorde van Dordrecht van 1619 sy klassieke samevatting vind.

2. DIE OORWEGENDE FRANSE, CALVINISTIESE INVLOED:

Hoewel daar by die sinode van Emden nie formeel 'n kerkorde opgestel is nie, is daar 'n reeks besluite oor die kerkorde en kerkregering geneem wat agterna tot 'n kerklike orde saamgevoeg is. Daaraan is toegevoeg die reëlings wat getref is vir die Klassikale vergaderings, die provinsiale en nasionale sinodes en dit word afgesluit deur die **Quaestiones Particulares**, of wel die besondere vrae wat op elke sinodale vergadering gevra en beantwoord is. Daarom tref mens by die Emdense kerkorde ook nie die verskillende hoofstukke van die kerkorde aan soos dit vanaf Dordrecht 1574 saamgevat is en wat by Dordrecht 1619 die opskrifte gedra het: 1) Van de Diensten, dit wil sê: die ampte, II-XXVIII; 2) Van de kerkelijke samekomsten, dit wil sê: die vergaderings, XXIX-LII; 3) Van de Leer, Sacramenten en andere Ceremoniën, LII-IV; 4) Van de Doop, LVI-LX; 5) Van het Avondmaal, LXI-LXIII; 6) Orde op de Prediktijden, LXIV-LXX; 7) Van de Censuur en Kerkelijke Vermaning, LXXI-LXXXI; 8) terwyl die laaste vyf artikels nie onder 'n bepaalde hoof saamgevat is nie.

Tog is dit duidelik dat by Emden die basiese beginsels van die hervormde kerklike orde reeds aanwesig is en dat die daaropvolgende kerkordes verbetering, uitbreiding en omskrywing is van wat reeds by Emden geformuleer is.

As daar nagegaan word watter kerkordelike invloede en denke die oorwegende rol by Emden speel, dan is dit duidelik dat dit in hierdie geval beslis die Frans-calvinistiese invloed is wat domineer. Enersyds is dit wel vanselfsprekend want die hervorming in die suidelike Nederlande het gemeentes na vore gebring wat in die Franse taalgebied gelê het. Daardie gemeentes het, uit die aard van die saak, hulle toevlug en steun in die beginjare gesoek en gevind by die Franse hervormde kerk wat reeds in 1559 te Parys sy eerste sinodale vergadering gehou het. Terwyl die Franse hervormde kerk deur en deur calvinisties was, spreek dit vanself dat die Geneefse invloed oorwegend sou inwerk op die Franssprekende Nederlandse gemeentes.

Dit is dan ook hierdie gemeentes se ampsdraers wat op die Emdense byeenkoms daarvoor sorg gedra het dat by die konstituering van die kerkverband van die noordelike Nederlandse

gemeentes, die Frans-calvinistiese invloed oorwegend sou wees⁹⁾. Dit blyk dan ook uit die feit dat die voorsitter van die Emdense sinode, Gaspar van der Heijden, 1530-1586, en die skriba Johannes Polyander, albei manne was wat uit aansienlike families in die suidelike Nederlande gebore is en daar gewerk het¹⁰⁾ hoewel Van der Heijden, tydens die Emdense Sinode, in Frankenthal in die Paltz, gestaan het vanweë die woede van die vervolging in Antwerpen waar hy vanaf 1551 werksaam was. Saam met hulle kan genoem word Johannes Taffinus, ook 'n voormalige predikant uit die suidelike Nederlande wat sy opleiding te Genève by Theodorus Beza, die opvolger van Calvyn, ontvang het. Taffinus was in later jare hofprediker van Prins Willem en leraar van die Waalse gemeentes van Haarlem en Amsterdam¹¹⁾. Naas hierdie drietal was daar nog verskillende ander vooraanstaande Franssprekende predikante op die vergadering teenwoordig terwyl twee van die vyf ouderlinge wat teenwoordig was van die Waalse gemeente te Emden was en die ander een van Antwerpen afkomstig was¹²⁾.

Afgesien van hierdie gegewens is dit uit die **Acta** self ook duidelik dat daar 'n noue verbondenheid met die Franse kerk gevoel is. Dit is dan ook baie waarskynlik dat die **Acta** van die eerste ses Franse sinodes, dit wil sê van 1559-1570, by Emden aanwesig en ter tafel was. Want nie alleen is sommige van die bepalings van Emden byna 'n letterlike oornam uit daardie bepalings nie¹³⁾ maar in artikel II is selfs vasgestel¹⁴⁾:

„Om die eendrachtigheydt in de Leere tusschen de Nederlandtsche Kerken te bewiisen, heeft het den Broederen goed gedocht de belijdinghe des Gheloofs der Nederlandtsche Kerken te onderschrijven, insgelijcx ook de Belijdinghe der Kerken in Vranckrijk te onderteekenen, om daer mede hare verbindinghe ende eenigheydt met der selver Francoischer Kerken te betuygen, seeckerlijk vertrouwende, dat de Dienaren der selver Francoischen Kerken oock op hare zijde de belijdenisse des Gheloofs der Nederlandtscher Kerken, tot ghetuyghnisse der onderlingher eendrachtigheydt onderschrijven sullen.”

⁹⁾ Haitjema, a.w., blz. 19 wys dan ook daarop: „ . . . hoe van die Synode van Emden (1571) af aan de Waalse broeders, die natuurlik zich het liefst aan de kerkrechtelijke regelen van het Franse Geref. Protestantisme oriënteerden, steeds duidelijker hun invloed deden gelden op de constituering van het kerkverband in de Noordelijke Nederlanden.”

¹⁰⁾ Vgl. J. P. de Bie en J. Loosjes, **Biographisch Woordenboek van Protestantschen Godgeleerden in Nederland**, Den Haag z.j., Dl. III, blz. 807 v. asook C. Hooijer, a.w., blz. 63-64.

¹¹⁾ C. Hooijer, a.w., blz. 65.

¹²⁾ C. Hooijer, a.w., blz. 65. Daarvolgens was daar vyf ouderlinge op die sinode. Twee van die Waalse gemeente te Emden en een elk van Keulen, Wezel en Antwerpen.

¹³⁾ C. Hooijer, a.w., blz. 61.

¹⁴⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 2.

Hierdie wedersydse ondertekening van die twee geloofsbe-lydenisse het, terloops, eers op die Sinode van Vitré in Bretagne in 1583 'n werklikheid geword. Maar by die Emdense vergade-ring is dit duidelik dat die aansluiting baie duidelik gesoek is by die Franse hervormde kerk en dat die patroon van die kerkordelike reëlings wat daar geldet ook nagevolg is.

Dit is veral opmerklik as in ag geneem word dat ongeveer drie jaar vantevore by Wezel daar tog al 'n eerste poging aange-wend is om 'n kerklike orde op te stel. By Emden word egter geen woord van Wezel vermeld nie. Enersyds hang dit natuurlik saam met die feit dat die vergadering te Wezel, na die terugslae wat die Calvinistiese magte daardie jaar op militêre gebied gely het, in groot stilte gehou is sodat die handelinge van daardie ver-gadering baie min bekendheid gehad het. Die feit egter dat Modet, Lippius, Becanus en Meranus wat almal by Wezel was ook weer by Emden teenwoordig was, moet inhou dat Wezelse **Acta** ook te Emden aanwesig was¹⁵⁾. 'n Paar van Wezel se bepalings is dan wêl by Emden oorgeneem maar nie een van dié bepalings is van prinsipiële betekenis nie en handel meer oor die middelmatige dinge¹⁶⁾. Die merkwaardige en kenmerkende reëlings van Wezel, soos dié oor die profesie (Hfstk, 2, arts. xvi-xxii) en wat uit die Londense gemeente kom, word by Emden nie weer opgeneem nie¹⁷⁾ waarskynlik omdat dit nóg in Calvyn se **Ordannances Ecclésiastiques** nog in die Franse **Discipline Ecclésiastique** opgeneem was nie.

Daar kan dus saamgestem word met Hooijer se opmerking¹⁸⁾:

„In de Wezelsche acta zijn het broeders, die raden en vermanen, hier meesters, die zonder uitleg van redenen hunne voor-schriften geven. Daar is het de dachte geest van Zwingli of à Lasco en de gemoedelijken toon van de **Christelike ordinanciën der Nederlantscher ghemeente Christi te Londen**, hier de strenge geest van Calvijn of Beza en de even gestrenge toon van de **synodes des églises reformées de France.**”

By die sinode van Emden word daar duidelik daarvoor beslis dat die Nederlandse hervormde kerk 'n **calvinistiese** kerk sal wees en word daar afgesien van die moontlikheid om meer in die gees van Zwingli en die vroeëre sakramentariërs die kerkverband te reël. Hier word dus, afgesien van die ander betekenis wat Emden het, die keuse bevestig wat in Nederland gelei het tot daardie botsing op kerklik-teologiese gebied wat eers met die sinode van Dordrecht in 1618-1619 besleg is.

¹⁵⁾ C. Hooijer, a.w., blz. 59.

¹⁶⁾ Vgl. arts. 19, 20, 21 en ook 5.

¹⁷⁾ Th. L. Haitjema, a.w., blz. 19-21.

¹⁸⁾ C. Hooijer, a.w., blz. 63.

3. DIE KERKORDE SELF:

Die kerkorde van Emden bestaan uit 53 artikels wat min of meer saamgegroepeer is. Na 'n paar algemene en inleidende artikels, word daar agtereenvolgens gehandel oor die kerklike vergaderings, ampsdraers, die sakramente, die huwelik, die dissipline, reëlins in verband met die gemeentes in die verstrooiing en onderlinge hulp aan mekaar, die instelling van attestate te opsigte van lidmate wat trek en dit word afgesluit deur 'n sewetal los artikels wat onder andere handel oor 'n opdrag aan Marnix van St. Aldegonde om 'n kerkgeskiedenis te skryf. 'n Paar aspekte van hierdie kerkorde wat veral van belang is vanweë sy reëlins ten opsigte van die ampte, die kerklike vergaderings en die dissipline moet van naderby besien word.

a. Die Anti-hiërargiese artikel:

Die eerste artikel van hierdie kerkorde is van besondere belang. Dit lui as volg:

„Gheen Kercke sal over een ander Kercke, gheen Dienaar des Woorts, gheen Ouderlinck, noch Diaken sal d'een over d'ander heerschappie voeren, maar een yeghelijck sal hen voor alle suspicien, ende aenlockinghe om te heerschappen, wachten.”

Hierdie artikel kom ook in die Franse **Discipline Ecclésiastique** voor naamlik artikel 1, maar is hier meer uitgebrei en gepresieseer. Die reformatoriese vadere self het in hierdie artikel die prinsipiële afwysing geformuleer teen die Roomse hiërargiese stelsel van kerkregering wat volgens Trigland gelei het tot „de grouwelijcke opperhoofdicheydt des Roomschen paus”. Maar dit gaan in feite nog verder want dit wys ook die biskoplike regering af soos dit in Engeland en Duitsland voorgekom het. Daarby kan dit ook gerig wees teen die **superintendent** wat sowel in die Londense as die Wezelse kerkorde voorgekom het. In die Nederlandse Geloofsbelydenis, art. 31, kom dieselfde gedagte ook na vore waar duidelik gesê word:

„En aangaande die bedienaars van die Woord, in watter plek hulle ookal mag wees, hulle het een en dieselfde mag en gesag, omdat hulle almal dienaars van Jesus Christus is, die enigste, algemene Opsier en die enigste Hoof van die Kerk.”

Die kerkorde doen dus niks meer as om hierdie punt uit die Geloofsbelydenis in te skryf in die reëls wat neergelê word vir die lewe van die kerk in die wêreld nie. Terselfdertyd word hier, in die presbiteriaal-sinodale sisteem, baie duidelik beklemtoon dat Jesus Christus die enigste Hoof en Heer van die kerk is. Daarom gee Emden ook uitvoerig aanwysings vir die oprigting van klassikale vergaderings en sinodes sodat uit die ordening van

die kerklike lewe sal blyk dat dit Jesus Christus is wat deur sy Woord en Gees die kerk regeer en nie mense of die aspirasies van mense nie.

By Emden word hierdie beginsel dus baie duidelik beklemtoon terwyl dit ook by Wezel teruggevind kan word, hoewel nie so pertinent gestel soos hier nie¹⁹⁾). Hand aan hand met hierdie anti-hiërargiese artikel moet dan die bepalinge ten opsigte van die verskillende vergaderings gesien word.

b. Die Bepalings vir die Vergaderings van die Ampte:

In die kerkordelike reëlings wat vir die vergaderings van die ampte neergelê word, volg Emden die verskillende Franse kerkordes van 1559 af, sorgvuldig na. Dit is byna vanselfsprekend want die Geneefse kerkorde was bedoel vir 'n stadsgemeente terwyl die Franse kerkordes die eerste Calvinistiese kerkordes was wat die organisasie van die landelike kerk ter hand geneem het. Hoewel die Skotse **Discipline** uit 1560 dateer, is daar geen aanduiding in die Emdense kerkorde dat daardie werk van John Knox in Nederland onder die Nederlandse predikante so bekend was dat dit hier 'n invloed kon uitoefen nie.

Die vergaderings wat deur Emden noodsaaklik geag word vir die regering van die kerk is in die eerste plek die **Kerkraad** vir die plaaslike gemeente. Dit is uit die formulering nie besonder duidelik of die drie ampte, naamlik predikant, ouderling en diaken, saam één Kerkraad vorm nie of dat elke amp apart sal vergader nie²⁰⁾). In die voetspoor van die aanvanklike Franse bepalinge was die amp van diaken as 'n noodsaaklike onderdeel van die Kerkraadsvergadering beoordeel en was die diakens ook volwaardige lede van die vergadering en daarom ook potensieel deelnemers aan die meerdere vergaderings van die kerk. Met die Sinode van Dordrecht van 1574 is egter baie duidelik bepaal dat die amp van predikant en ouderling, die regeeramp dus, die Kerkraad vorm en dat die diakens in 'n eie diakonievergadering byeen sal kom. Slegs in kleiner gemeentes, waar daar twee of minder ouderlinge was, het die diakens as lede van die Kerkraadsvergaderings en sodoende as hulp-ouderlinge gefungeer²¹⁾).

Interessant, en net terloops, is dat hier te Emden ook voorsiening gemaak word vir gemeentes sonder predikante waar daar dan „lezers” aangewys moet word om saam met die

¹⁹⁾ By Wezel word dieselfde gedagte uitgedruk in Hfstk. IV, arts. 7 en 9 en Hfstk. V, art. 19 en ook Hfstk. VIII, art. 14.

²⁰⁾ Die Emdense formulering was: In een yghelijcke Kercke salmen t'samen-coomsten ofte Consistoriën der Dienaren des Woorts, Ouderlinghen ende Diaconen hebben, die ten weynighsten allen weecken eenmael ghehouden sullen worden, ter plaetse ende tijt die een yghelijcke Ghemeente sal achten bequaemste ende geleghenste te wesen.

²¹⁾ Vgl. C. Hooijer, a.w., blz. 97.

ouderlinge en diakens die verstrooide gemeentelede te versamel. Hier word baie duidelik die Franse reëling nagevolg. Heelwat later, op die sinode van Middelburg in 1581, is tot versigtigheid gemaak ten opsigte van hierdie praktyk wat baie jare in die Nederlandse kerk voortbestaan het.

Naas die Kerkraadsvergadering wat hier as die primêre vergadering van die ampte in die kerk gewaardeer word, word dan nou ook die Klassikale vergadering ingestel wat drie- of sesmaandeliks gehou moet word en gevorm sal word „van sommige Kerken die bij een gelegen zijn”.

Dan volg die Provinsiale Sinodes wat vir die „kerkprovinsies Duitsland en Oos-Friesland, Engeland en „aller Kerken onder 't Cruys bijzonder”, jaarliks gehou moes word. Dan sal daar tweejaarliks 'n „algemeene verzameling”, van alle Nederlandse gemeentes, dit wil sê 'n nasionale sinode, gehou word.

Ten opsigte van die meerdere vergaderings is daar te Emden 'n spesiale **Aanhangsel** aan die kerkorde toegevoeg waardeur die werksaamhede van dié vergaderings gereël is.

Die **Klassikale Vergadering**, wat 'n vergadering van die regerende amp is, is gevorm deur afgevaardigdes van die versikklende Kerkraadsvergaderings naamlik twee predikante en twee ouderlinge of diakens of slegs een predikant met 'n diaken. Hierdie gebruik of reëling dat die diakens ook lede van die meerdere vergaderings was, is egter na die Sinode van Dordrecht 1574 gestaak. Dit het waarskynlik gebeur omdat die gemeentes dan al so gegroei het dat dit nie meer nodig was om die diaken as hulp-ouderling in te span nie. Daarnaas is tereg uitgegaan van die standpunt dat die diakensamp geen regeeropdrag in die kerk ontvang het nie en dus nie met hierdie taak, wat spesifiek aan die ouderlinge opgedra is, belas moet word nie.

Die belangrikste taak van die Klassikale Vergadering was, volgens die Emdense orde, om die opsig oor die Kerkrade te hou. Daarom moes daar ook verslag gegee word van die lewe van die gemeentes en die werk van die Kerkraad. Die Voorsitter van die Klassis moes dan ook aan elke afgevaardigde daar teenwoordig vra²²⁾: „of zy Consistoriale samekomsten in haare Kerken houden? of die Kerkelijke straffen in haaren zwang gaat? of zij eenige stryd hebben met eenige Ketteren? of zij eenige twijfel hebben in eenig hoofstuk der Leere? of men zorge draagt voor de Armen, en over de Schoolen? of zij tot regering der Kerken de anderen Dienaren raad en hulpe behoeven, en diergelijke dingen meer.”

Hieruit word dit duidelik dat dié meerdere vergadering se taak was om die Kerkraadsvergadering by te staan en tot hulp

²²⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 106.

te wees. Die Klassis is dus nie 'n hiërargies hoëre of belangriker vergadering as die Kerkraad nie maar is, binne die kader van die presbiteriaal-sinodale struktuur as 't ware 'n orgaan van bystand van die Kerkraadsvergadering wat die primêre en belangrikste vergadering van die ampte in die kerk is. Dit word beklemtoon deur die volgende artikel wat nadruklik stel²³⁾:

„Zoo daar niet in eenige Kerken des Classis geschiede, dat daar niet in de consistorie konde ter neder gelegd worden, dan zal in de Classische samenkomsten verhandeld en gëoordeeld worden, van den welke men zig tot den Provinciaalen Synodum zal mogen beroepen.”

Die beginsel is dat alleen die sake van gemeenskaplike belang en dan dié aangeleenthede wat nie self deur die Kerkraadsvergadering opgelos kan word nie, op die Klassikale vergadering bespreek sal word. Verder sal dit veral die taak van die Voorzitter wees om aan die Klassis duidelik te maak waar die verskille tussen Rooms en Protestant lê en om verder almal tot studie aan te moedig.

Op hierdie stadium het die Klassis nog nie die bevoegdheid om die predikante tot die amp toe te laat nie en daar word ook geen dissiplinêre bevoegdhede aan die Klassis opgedra nie.

Reeds uit die sorg waarmee Emden oor die Klassikale vergadering handel, blyk dit hoe groot die besorgdheid oor die verstrooide gemeentes is. Deur middel van hierdie organisasie word getrag om dié gemeentes te steun en te versterk.

Hier lê die klemtoon wel anders as by Wezel wat weer die meeste aandag gegee het aan die gemeente en reëlings probeer tref vir die doeltreffende verkondiging van die Woord en wat waarsku teen die gebreke wat mag voorkom. Wezel beklemtoon die kategetiese, beklemtoon die noodsaaklikheid van huisgodsdienst, vestig die aandag op die siekes en swakkes, die weduwees en die wese. Aan al hierdie dinge gaan Emden verby en met sy klemtoon op die vergaderings en die dissipline maak dit 'n baie meer formele indruk as die Wezelse artikels.

Vervolgens word te Emden gehandel oor die **Provinsiale Sinode**. Die Provinsiale Sinode word, volgens die Emdense orde, gevorm deur afgevaardigdes wat deur elke Klassis soontoe gestuur word. Hoewel die getal nie presies omskryf word nie, was die latere gebruik dat twee predikante en twee ouderlinge as afgevaardigde van die Klassis na die Provinsiale Sinode gaan. Hier word dus van meet af die beginsel ingevoer dat die meerdere vergadering 'n **vergadering van die ampte** en nie 'n **vergadering van ampsdraers** is nie. Daarom vind mens hier die trapsgewyse

²³⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 107.

verteenwoordiging. Deur op hierdie wyse ook die getalle van die lede van die sinodale vergadering te beperk, het die vadere daarvoor gesorg dat die sinodes **vergaderings** was en nie in die rigting van kongresse ontwikkel het nie.

Hierdie vorm van verteenwoordiging beklemtoon die feit dat die sinode 'n vergadering van die ampte is wat saamkom ter wille van die regering van die kerk en dat dit geskied in uitvoering van die Skriftuurlike opdrag soos gegee in Ef. 4:11-12. Hierdie sinodes het dus nooit die parlementaristiese indruk geskep wat later in die kollegiale kerklike reg na vore kom nie en dáár was ook nooit die moontlikheid om die sinode met die „kerk” te verwar nie.

Terselfdertyd is die werkerrein of bevoegdheid van die sinodale vergadering baie duidelik omskrywe en daaruit blyk ook dat dit 'n vergadering is wat hoofsaaklik belas is met die regering van die kerk na die eis van Gods Woord. Daar word dan bepaal²⁴⁾ dat daar gehandel sal word oor die leer, die dissipline of die orde en tenslotte oor die besondere sake wat na die Sinode verwys word. Dié besondere sake wat daar behandel moet word, is „alle swaare zaken” (**alii difficiliora**) die in andere Kerken voorvallen, ofte die in de Consistoriën of Classische samekomsten niet hebben kunnen afgehandelt worden, of zoodanige zwaare zaken die de gantsche Provincie aan raken . . .”²⁵⁾. Die sinodale vergadering is dus nié die „aflaaiplek” van alle kerklike probleme nie, maar dié vergadering wat bevoeg is en in staat moet wees om alle gewigtige en algemene probleme te behandel wat nie deur die Klassis of Kerkraad afgehandel kon word nie. Die sinodale vergadering is dus nie 'n hiërargies hoëre vergadering as die Klassis nie maar op sy beurt weer 'n breër vergadering wat finale uitsprake kan gee oor aangeleenthede wat die lewe of werk van die Klassis of Kerkraad bemoeilik of wat buite hulle reëerbevoegdheid val.

Dit is dan ook opvallend dat die sinode geen administratiewe reëlings tref nie en dit ook nie kan doen nie want die reëling is dat die ampsdraers van die sinode se sinodale waardigheid verval onmiddellik na afloop van die sinodale byeenkoms. Hierdie reëling moet op sy beurt weer gesien word as 'n nadere uitwerking van artikel 1, die anti-hiërargiese bepaling.

Die hoofklem in die opdrag van die sinodale vergadering lê dus op die beraadslagings ten opsigte van die leer en die dissipline. Dit gaan dus om die neem van besluite en die tref van reëlings wat sal meebring dat die kerk sy primêre taak, naamlik

²⁴⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 113 vg.

²⁵⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 113.

²⁶⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 109.

die verkondiging van die Woord aan die gemeente en die wêreld, suiwer en ordelik sal doen. Daarna gaan dit om die regering van die kerk en die handhawing van die dissipline waarsonder die kerk, as liggaam van Christus, sy taak nie kan volvoer nie.

Tenslotte, wat die sinodale veradering betref, is dit interessant dat op sowel die Provinsiale en Algemene Sinodes, die afgevaardigde of verteenwoordiger opdrag kry om ter vergadering te verskyn met²⁷⁾:

„. . . Brieven van haare zendinge, mitsgaders de punten schriftelyk vervat, die zy voorstellen zullen; zy en zullen ook geene anderen stellen, dan die in de Consistorie en Classische samekomsten niet hebben kunnen uitgevoert worden, ofte zoodanige, die allen de Kerken dier Provincie aangaan . . . ”

Hier is nog geen sprake van instruksies of verteenwoordigers wat met 'n gebonde opdrag na die sinodale vergadering kom nie. Die sinode is hier in die suiwer calvinistiese gees 'n vergadering van die ampte waardeur Jesus Christus, die Heer van die Kerk, sy volk regeer.

c. Bepalings ten opsigte van die Dissipline:

Ten opsigte van die dissipline of wel die tug gee die sinode baie sorgvuldige en uitvoerige aanwysings. Al die verskillende trappe van die tug word genoem naamlik die vermaning op die persoonlike vlak voor twee of drie getuies; die vermaning voor die Kerkraad; die verbod op die bywoning van die nagmaal en die bestraffing vanaf die preekstoel. Dit geskied eers sonder om die naam van die beskuldigde te noem en as dit nie baat nie, dan moet die skuldige by die naam genoem word en gewaarsku word dat hy geëkskommuniseer sal word. As dit ook geen gevolg het nie dan moet die hardnekkige sondaar van die liggaam van Christus afgesny word. By die afsnyding sal die gemeente vermaan word om die afgesnedene se geselskap te vermy sodat hy ook daardeur miskien tot inkeer kan kom en hom weer bekeer. Die uitvoerige aanwysings wat hier vir die ekskommunikasie gegee word, hang saam met die feit dat die Formulier van die Ban dan nog nie bestaan nie want dié dateer eers uit die jaar 1586.

Hierdie uitvoerige omskrywing van die dissiplinêre optrede, wat in hoofsaak so in die Nederlandse kerk behoue gebly het tot in 1816, loop in die voetspoor van die Franse kerkordelike reëls wat vas gelê is op die eerste Franse sinode van 1559 te Parys en verder uitgewerk is op die vyfde Franse sinode wat in 1565 ook te Parys gehou is. Juis uit die bepalinge ten opsigte van die dissipline blyk weer hoe nou die Emdense sinode hom by die Calvinisme van Frankryk aangesluit het.

²⁷⁾ F. L. Rutgers, a.w., blz. 109.

Juis ter wille van die handhawing van die dissipline word die noodsaaklikheid van die kerklike getuigskrif of attestaat ook beklemtoon. Die interessante hier is dat die kerklike getuigskrif deur die predikant uitgereik moet word. Dit is ook 'n taamlike uitvoerige dokument want daarin moet vermeld word: naam, toenaam, vaderland en beroep asook die rede van verrek uit die gemeente, hoe lank die vertrekkendes in die gemeente gewoon het, hoe hulle hulle gedra het, wanneer hulle vertrek en waar hulle wil gaan woon. In vergelyking daarmee is ons kerklike attestaat van vandag maar 'n kleurlose dokument! Verder word ver wag dat elke gemeente waardeur die vertrekkende reis ook die attestaat sal teken totdat hulle by hulle bestemming aankom waar die attestaat, na die aanvaarding daarvan, vernietig moet word.

4. SLOTOPMERKINGS:

Uit die kerkorde van Emden wat opgestel word vir 'n kerk en vir gemeentes wat wyd verspreid oor Europa gelê het en aan druk en vervolging blootgestel is, kan die onwrikbare geloof van die vadere gelees word dat die hervorming ook in Nederland sal seëvier. Daardie geloof is nie beskaam nie en daarom kan die Emdense orde die begin word van 'n lang kerkordelike ontwikkeling wat met die Sinode van Dordrecht, 1618-1619, 48 jaar later dus, 'n bepaalde afsluiting gevind het.

Hier by Emden word dit egter duidelik dat die Calvinisme die oorheersende teologie van die Nederlande sal word. Die suiwer denke, die prinsipiële vashoudenheid en die vaste geloof van die vadere blyk dan ook uit hierdie kerklike orde. Daarby word dit duidelik dat die kerkorde prinsipiël gesien word as 'n omskrywing in die praktyk van die algemeen aanvaarde Geloofs-belydenis. Dit kan dan ook gestel word dat hier die kerkorde voortkom uit Woord en Belydenis, die noodsaaklike fondament waarop die kerk gebou moet wees. Daarom is dit altyd weer belangrik om hierdie ou kerkordes na te gaan en om vas te stel hoe die vadere hulle geloofsgehoorsaamheid verstaan het en om ook na te gaan of ons van vandag nie ook nog daar weer iets kan leer nie.